Әдебиятлар

1. Worid Payments Report 2015, www.capgemini.com.
2. www.bank.uz

РЕЗЮМЕ

Мақолада пластик карточкалар асосида ҳисоб-китоб тизимининг ривожланиши ва унинг жаҳон молия бозорида пул массасига ижобий таъсир кўрсатиши ҳақида сўз боради. Жумладан, Европа давлатларида охирги йилларда пластик карточкалар ёрдамида тўловлар ҳажми ўсиши ва шу билан бирга Ўзбекистон республикасида ҳам кузатилаётган ижобий ўзгаришлар таҳлил қилинган.

РЕЗЮМЕ

В статье речь идёт о развитии платёжной системы на основе пластиковой карточки и о её положительном влиянии в денежную массу в мировом финансовом рынке. В частности анализируется рост объёма платежей по пластиковой карточке среди безналичных расходов в Европейских странах в последние годы и положительные изменения, наблюдаемые в Узбекистане в сфере банковской пластиковой карточки.

SUMMARY

The article deals with the development of payment system on the basis of a plastic card and its positive influence on money supply in the world financial market. In particular, there were analyzed the growth of the volume of payments by plastic cards among non-cash expenses in European countries for the last years and the positive changes observed in Uzbekistan in the sphere of bank plastic cards.

МӘМЛЕКЕТИМИЗ ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ СТРУКТУРАЛЫҚ ӨЗГЕРИСЛЕРИНИҢ ЖЕТИСКЕНЛИКЛЕРИ

П.Хожалепесов – *экономика илимлериниң кандидаты, доцент*

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Г.Ибрагимова – *ассистент оқытыўшы*

Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети

Таянч сўзлар: ўзбек модели, иқтисодиёт, стратегия, перспектива, ислоҳот, модернизация, диверсификация, кичик бизнес, ҳусусий тадбиркорлик, инвестиция.

Ключевые слова: узбекская модель, экономика, стратегия, перспектива, реформа, модернизация, диверсификация, малый бизнес, частное предпринимательство, инвестиция.

Key words: Uzbek model, economics, strategy, perspective, reform, modernization, diversification, small business, private entrepreneurship, investment.

Өткен 2015-жылы 29-март күни елимизде үлкен сиясий ўақыя- Өзбекистан республикасы Президентлигине сайлаў болып өткенлиги мәлим. Ҳәр тәрепleme жоқары дәрежеде, альтернативлик тийкарында өткен бул сайлаў елимизди демократиялық раўажландырыў жолында әҳмийетли, шешиўши басқыш болып, халқымыздың өз күши ҳәм потенциалына ийе болған исеними қаншелли беккем екенлигин, оның сиясий-ҳуқықый санасы, жәмийетлик белсендилиги, ўатанымыздың тәғдири ушын жуўапкершилик сезими барған сайын артып атырғанын тағы бир мәрте көрсетти.

Конституциямыз, миллий ҳәм халықаралық ҳуқық нормалары, демократиялық принциплер тийкарында өткерилген бул сайлаўда сайлаўшылардың 90,39 пайызы Исбилерменлер ҳәрекети-Өзбекистан либерал-демократиялық партиясынан Президентликке талабан Ислам Абдуғаниевич Каримовқа даўыс берди. Бундай үлкен жеңис Ислам Каримовтың мәмлекет басшысы сыпатында Өзбекистаннын ғәрезсизлигин тәмийинлеў, оны социаллық-экономикалық раўажландырыў бойынша стратегиялық мақсет ҳәм ўазыйпаларды шешиў жолындағы теңитайы жоқ хызметлери, елимизде әмелге асырылып атырған кең көлемли реформалардың халқымыз тәрепинен жоқары тән алынғанынан ҳәм бир аўыздан қоллап-қуўатланғанлығынан дерек береди.

Биз ески өзин ақламаған зорлық-зомбылық дүзиминен пүткиллей ўаз кешип, тәғдиримизди өз қолымызға алып, биз ушын жаңа демократиялық мәмлекет ҳәм пухаралық жәмийетин қурыў, ҳеш кимнен кем болмайтуғын азат ҳәм абат турмыс қурыўды өз алдымызға мақсет етип қойып, әмелге асырылып атырған кең көлемли өзгерислер ҳәм реформалар нәтийжесинде бүгинги ерисип атырған жоқары шеклер менен табысларымызды ҳеш ким бийкарлай алмайды» деп көрсетти.

Президентимиз Ислам Каримовтың басшылығында алып барылып атырған парахатшылықты сүйиўши сиясат ертеңги күнимизге исенимди күшейтеди. Бул дүньяға белгили «өзбек модели»ниң және бир көриниси.

Елимиздиң ҳәзирги ўақыттағы санааты тез пәтлер менен раўажланып атырғанлығы ҳәм экономикамыздағы санааттың үлесиниң 25 пайызға жеткенлиги, заманагөй өндирислик тармақларды қурыў есабынан болғанлығын көриўимизге болады. Бүгинги күндеги экспортқа қолайлы ҳәм бәсекеге шыдамлы өнимлердиң 60 пайыздан асламы жоқары технологияларға тийкарланған тараўларда ислеп шығарылмақта. Ғәрезсизликтиң қысқа дәўири ишинде ҳәзирги ўақытта жер жүзинде елеге шекем даўам етип атырған дағдарысқа қарамастан елимиздиң экономикасы 5,5 еседен көбирек өскени, халқымыздың реал дәраматлары жан басына есаплағанда дерлик 9 есе артқаны, буған ерисиў ушын өткен дәўир даўамында 190 миллиард доллар көлеминдеги инвестициялар, соның ишинде 65 миллиард доллардан асламы шет ел инвестицияларын тартыў есабынан экономикамыздың барлық тараўларында үлкен жетискенликлерге ерисилди.

Бүгинги күнде мәмлекетимиз жер жүзиндеги тез пәт пенен раўажланып атырған мәмлекетлер арасында бесинши орынды ийелеўин соңғы он бир жыл даўамында жалпы ишки өнимимиздиң өсиў көлеми 8 пайыздан жоқары болыўынан көриўимизге болады.

Сондай-ақ, дүньядағы ең абройлы халықаралық экономикалық ҳәм социаллық орайлардың мағлыўматы бойынша Өзбекистан «Пүткил дүнья бахыт индекси»нде 158 мәмлекеттиң арасында 44-орынды, ғәрезсиз мәмлекетлердиң дослық Аўқамы еллери арасында биринши орынды ийелеўи жаңа шеклерди белгилеўге жол ашып береди.

Аўыл хожалығы тараўында улыўма жаңа экономикалық қатнасықлар енгизилип, фермерлик ҳәрекетин раўажландырыў ушын кең жол ашып берилгени, бүгинги күнде фермер хожалықларымыз тек ғана аўыл хожалығы өнимлериниң 90-92 пайызын ислеп шығарып атырғанын емес, ал аўылды раўажландырыў ушын жуўапкершиликти өз мойнына алған қүдиретли жәмийетлик-сиясий ҳәрекетке айланып атырғанын көриўге болады. 1990-жылы елимиз халқының азық-аўқат товарлары, дәслеп дән, картошка, гөш, сүт ҳәм кондитер өнимлерине болған талабы импорт есабынан қапланған болса, ҳәзирги ўақытта олардың 96 пайызы өзимизде шығарылып атырғаны, ғәрезсизлик жылларында халықтың жан басына гөш 1,3 есе, сүт ҳәм сүт өнимлери 1,6 есе, картошка 1,7 есе, овощ 2 еседен зыят, миўе дерлик 4 есеге көбейгенлигин ел-журтымыздың абаданлығы барған сайын артып атырғанының әмелий тастыйығы сыпатында айтып өтиўи тийис. Елимизде бурын болмаған киши бизнес ҳәм жеке исбилерменлик тараўы бүгинги күнде жалпы ишки өнимниң 56 пайыздан асламын ислеп шығарып атыр. Ҳәзирги ўақытта киши бизнес ҳәм жеке исбилерменлик тараўларында жәми жумыс пенен бәнт халықтың дерлик 75-77 пайызы мийнет етип атыр. Елимизде бул тараў жедел раўажланып орта класс-мүлк ийелери класының жәмийеттиң таянышына айланып атырғанын атап өтиўимиз керек. Ғәрезсизлик дәўиринде сатып алыў қәбилети бойынша жалпы ишки өнимниң көлеми халықтың жан басына 4 мәрте өскени ҳәм ҳәзирги күнде бул көрсеткиш 6,5 мың АҚШ долларынан зыятты қураған бул бағдардағы әмелий жумысларымыздың айқын дәлийли тийкарында сәўлеленбекте [1:1-3].

Елимиздиң социал-экономикалық раўажланыўындағы тийкарғы бағдар экономикамыздың бәсекиге шыдамлылығын тәмийинлеў, өндирислик салалар ҳәм тармақларды модернизациялаў ҳәм диверсификациялаў, техникалық көзқарасты жаңалаў, ислеп шығаратуғын өнимлерди жәҳән ҳәм ишки базарларының қабыл етиўин тәмийинлеў [2:3,11].

Сонлықтан да, келешек перспективамызды белгилеўде экономикамызда әмелге асырып атырған кең көлемли реформаларды, структуралық өзгерислер сиясатын әмелге асырыў ҳәм және де тереңлестириў, жаңа заман талап ететуғын дәрежеге көтериў мәселесин шешиў- бул бизиң раўажланған демократиялық мәмлекетлер қатарына көтерилиў екенлигин айтыўымыз керек.

Мәмлекетимиздиң тийкарғы нызамында белгилеп қойылған көп тармақлы экономикамыздың тийкарғы саласы болған жеке мүлк ҳәм жеке исбилерменлик жолынан барлық тосқынлықларды алып таслаў, сондай-ақ, мүлк ҳәм мүлк ийелерин қорғаўға қаратылған исенимли нормативлик-ҳуқықый тийкар ҳәм кепилликлерди, соның ишинде, киши бизнес ҳәм жеке исбилерменликке зәрүр шәраят ҳәм жеңилликлерди жаратып бериў тийкарғы ўазыйпамыз болып есапланады. Сондай-ақ, халқымыздың парахат турмысын тәмийинлеў, оның абаданлығын арттырыў, экономикамызды избе-из раўажландырыў, Өзбекистанымыздың халық-аралық майдандағы абройы менен позициясын арттырыў, регионымызда тынышлық ҳәм турақлылықты беккемлеў бойынша өз алдымызға қойып атырған мақсетлер дәрежеси және көлемине бола халқымыздың ийгиликли арзыўнийетлери, бағдарламалық мақсетлеримизди әмелге асырыў ушын өз потенциалымызды, барлық имканиятлар менен күшғайратымызды жумсаў бүгинги күндеги ең үлкен және жуўапкершилик ўазыйпамыз болып табылады.

Әдебиятлар

1. Президент И.Каримовтың Өзбекистан Республикасы ғәрезсизлигиниң жигирма төрт жыллығына бағышланған салтанатлы мәресиминде шығып сөйлеген сөзи. /«Еркин Қарақалпақстан» 2015-жыл 1-сентябрь №107 (19725).

2. Өзбекистан Республикасы социаллық-экономикалық раўажландырыўдың ғәрезсизлик жыллардағы (1990-2010-жыллар) тийкарғы тенденция ҳәм көрсеткишлери ҳәм 2011-2015- жылларға мөлшерленген прогнозлар. Статистикалық топлам. –Ташкент: «Ўзбекистон» 2011.

РЕЗЮМЕ

Мақолада мустақиллик йилларида мамлакатимизда олиб борилаётганислоҳотларнинг натижалари баён этилган. Унда Республикамизнинг иқтисодиётини модернизациялаш босқичлари ҳақида фикр юритилган. Шунингдек, иқтисодий равожланиш статистик маълумотлар асосида таҳлил қилинган. Мақолада ишлаб чиқаришни диверсификациялаш ва иқтисодиётда инвестициянинг аҳамияти масалалари ўрганилган.

РЕЗЮМЕ

В статье изложены результаты проведённых реформ в годы независимости. В ней указаны периоды модернизации экономики в республике, анализ развития экономики выполнен на основе статистических данных. Рассматриваются также вопросы изучения диверсификаций производства и значение инвестиции в экономике.

SUMMARY

The article presents the results of the reforms for the years of independence. It identifies the periods of economic modernization in the republic, the development of economy has been analyzed on the basis of statistical data. The author studies the issues of diversification of production and importance of investing in the economy.

ҚАРАҚАЛПАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ХАЛЫҚТЫҢ БӘНТЛИГИ ҲӘМ СОЦИАЛ - ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨЗГЕРИСЛЕР

О.Торебаев - *экономика илимлериниң кандидаты, доцент*

Г.Алиева - *ассистент оқытыўшы*

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: бандлик, ишсизлик, ижтимоий-иқтисодий сиёсат, меҳнат имкониятлари, иш ҳақи, пенсия, стипендия, меҳнат бозори, халқ турмуш даражаси, миллий иқтисод, миллий даромад, меҳнат қонунчилиги, бизнес, тадбиркорлик, кредит, бизнес – дастур, хизмат кўрсатиш.

Ключевые слова: занятость, безработица, социально - экономическая политика, трудовой потенциал, зарплата, пенсия, стипендия, трудовой рынок, социальное положение народа, национальная экономика, народные средства, закон труда, бизнес, предприниматель, бизнес-план, услуги.

Key words: employment, unemployment, social-economic policy, labour potential, wage (payment), pension, scholarship, labour market, living standards of the people, national economy, income, labour legislation, , business, businessman, credit, business plan, service.

Базар экономикасы шараятында мәмлекетимизде мийнетке жарамлы халықты жумыс пенен тәмийинлеў, жумыссызлықты сапластырыў ҳәм мийнет базарын тәртипке салыў бойынша социал-экономикалық сиясат алып барылмақта. Себеби, мийнет потенциалынан пайдаланыў нәтийжелилигин асырыў миллий экономикамызды раўажландырыў, халықтың турмыс дәрежесин асырыў жоқары раўажланған мәмлекетлер қатарына қосылыўдың тийкарғы дереги есапланады.

Ерисип атырған жетискенликлеримиз дүнья жүзи тәрепинен тән алынып атырғанлығы сыр емес, тийкарынан, жер жүзлик экономикалық форумы тәрепинен жәрияланған рейтингте экономикасы тез раўажланып атырған мәмлекетлер арасында 5-орынды ийелегени, сондай-ақ Бирлескен Мәмлекетлер Шөлкеми жәрдеминде АҚШтың Колумбия университети тәрепинен шөлкемлестирилген социал изертлеўлер тийкарында жәрияланған «Пүткил жәҳән бахыт индекси» нде елимиз 158 мәмлекет арасында 44-орынды, Ғәрезсиз мәмлекетлер ишинде 1-орынды ийеледи [1].

2014-жылдың жуўмағы менен Қарақалпақстан Республикасында жалпы аймақлық өним 8,4%, санаат өимлерин ислеп шығарыў 10,3%, тутыныў товарларын ислеп шығарыў 12,0%, қурылыс ислери 9,7% ке, хызмет көрсетиў 21,4%, пуллық хызметлер көлеми 12,5% ке өсти.

Аўыл хожалығы өнимлерин жетистириў 6,1% өсип, дийханларымыздың тынымсыз мийнетлери ҳәм мәмлекетимиз тәрепинен фермер хожалықларына жаратылған кең имканиятлар есабынан өткен жылда 200 мың тоннадан артық пахта шийкизат жетистирилип, мәмлекетке тапсырылды.

Республика Президенти И.Каримовтың мәмлекетимизди 2015-жылда социал-экономикалық раўажландырыў жуўмақлары ҳәм 2016 - жылға мөлшерленген экономикалық дәстүрдиң ең тийкарғы бағдарларына бағышланған Министрлер Кабинетиниң кеңейтилген мәжилисиндеги баянатында экономика ҳәм хызмет көрсетиў тараўының жоқары темплер менен турақлы өсиўи биз ушын ең тийкарғы бағдар болған - халық бәнтлигин тәмийинлеў, ең дәслеп кәсип-өнер колледжлери ҳәм жоқары оқыў орынлары питкериўшилерин жумысқа жайластырыў ушын зәрүр шараятлар жаратты.

2015 - жылда экономикамызды жоқары темп пенен турақлы раўажландрыўға ерискенимиз халықтың дәраматын және де көбейтиў, адамлардың турмыс дәрежесин асырыў ушын беккем тийкар жаратылды.

Бюджет шөлкемлери хызметкерлериниң ис ҳақысы, пенсия ҳәм стипендиялар 21,9%, халықтың жан басына жәми реал дәраматлар болса 90,6 % ке асты.

Атап өтилгениндей өткен жылы жалпы аймақлық өнимлер көлеми 10,7 санаат өнимлериниң көлеми 21,6 % хызметлер көлеми 18,3% өсти. Президентимиздиң басламасы менен бүгинги күнде дүньядағы нефт ҳәм газ санаатындағы ең ири жойбарларынан бири болған «Үстирт газ-химия» комплексинде қурылыс жумыслары жуўмақланып, өним ислеп шығарылмақта. Бүгинги күнде комплексте алып барылып атырған иске қосыў жумысларының өзинде 300 миллиард сўмға шамалас өним ислеп шығарылды. Ең тийкарғысы, ҳәзир бул жерде 1200 ге жақын жергиликли жаслар жумыс ислеп атыр [2].

Усылардың қатарында республикамыз санаатының басқа да тараўларында үлкен жетискенликлерге ерисилмекте. Атап айтқанда, «Тақыяташ ыссылық электр станциясы» нда 2013-2020- жылларда 700 млн. АҚШ долларына жақын инвестиция киргизиў есабынан қосымша еки пуў-газ қурылмаларын қурыў жумыслары басланып жиберилди. Қоңырат сода заводында баҳасы 109 млн. АҚШ доллар муғдарындағы инвестиция киргизиў есабынан жылына қосымша 100 мың тонна кальцийлестирилген сода ислеп шығарыў жолға қойылмақта. Бүгинги күнге шекем кәрханада жәми 100 млн. АҚШ долларына шамалас инвестиция өзлестирилди. Қурылыс материалларын ислеп шығарыўда быйылғы жылда қуўатлылығы 60 мың тоннадан аслам өним ислеп шығаратуғын «Титан цемент заводы» нда цемент ислеп шығарыў жолға қойылмақта.

Усылар менен бир қатарда Әмиўдәрья районында «Әмиўдәрья текстиль», Беруний районында «Астера текстиль» Хожели, Елликқала районында «Глобал текстиль» кәрханалары иске түсирилди. Бул жумыслар және де даўам еттирилип, келеси жылларда ески пахта заводлары орнынан баҳасы 79,6 млн. АҚШ долларына тез жаңадан төрт жеңил санаат кәрханасының қурылыўы ҳәм төрт кәрханада модернизация жумысларын алып барыў режелестирилмекте.

Халықтың бәнтлигин тәмийинлеўде ҳәм ең дәслеп кәсип-өнер колледжи питкериўшилерин жумысқа орналастырыў бағдарында өткен жылдың «Бәнтлик бағдарламасы» тийкарында 50000 нан аслам жаңа жумыс орынлары жаратылып, соннан 22000 нан асламы колледж питкериўшилери есапланады.

Әсиресе, мәмлекетимизде мийнетке жарамлы халықтың бәнтлигин тәмийинлеў мақсетинде бир қатар илажлар көрилип атыр. Соның ишинде:

–мийнет нызамшылығы еле де жетилистирилип, бәнтликке жәрдемлесиў ҳәм халықты социаль қорғаў орайлары хызмети күшейтирилмекте;

–жаңадан жумыс орынлары жаратып атырған жумыс бериўшилер хошаметлендирилип, оларға салық, кредит ҳәм басқа жеңилликлер берилип атыр;

–мийнет базарында жумыс күши сыпатында ҳәм бәсекиге шыдамлылығын асырыў илажлары көрилип атыр. Буның ушын мийнет ресурсларын кәсипке таярлаў ҳәм қайта таярлаў системасы және де жеделлестирилмекте;

–халықты жумыс пенен тәмийинлеўдиң ең нәтийжели қуралларынан болған киши бизнес, жеке исбилерменлик, тоқымашылық, хызмет көрсетиў ҳәм сервис тараўларын және де жедел темплерде раўажландырылмақта;

–халықтың социальлық қорғаўға мүтәж болған тәрепи материаллық жақтан қоллап-қуўатланбақта, олар ушын жумыс орынларын квоталаў тәртиби жолға қойылды;

–мәмлекет ҳәм жергиликли бюджет қаржылары есабынан ўақытша ҳәм жәмәәт ислери шөлкемлестирилип атыр;

-сыртқы ҳәм ишки миграцияны тәртипке салыўға итибар берилмекте.

Бүгинги күнде "Бизнес пенен шуғыллан" принципи тийкарында жеке исбилерменлик субъектлери ҳуқықлары ҳәм хызмети кепилликлери қорғаўын тәмийинлеў сондай-ақ исбилерменликти раўажландырыў жолындағы тосқынлық ҳәм шеклеўлерди сапластырыў арқалы оларды раўажландырыў барысында Қарақалпақстанда да бир қанша жумыслар әмелге асырылды.

Өзбекистан Республикасы Президентиниң 2008-жыл 10-ноябрьдеги ПФ-4051-санлы пәрманына муўапық, киши бизнес ҳәм тоқымашылықты раўажландырыў жолы менен жумыс орынларын шөлкемлестириў ҳәм аўыллық узақ районларды микрофинанслық хызметлер бойынша ислеп шығылған бағдарлама тийкарында 2014-жылында микро-кредит банк тәрепинен жәми 21,0 млрд сўм, соның ишинде, Қараөзек